

Anna Pospiszyl

Czasownik "gnać": formacje pochodne, warianty gwarowe

Prace Językoznawcze 1, 49-57

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Anna Pospiszyl
Olsztyn

Czasownik *gnać*: formacje pochodne, warianty gwarowe

Verbe *gnać* et ses formations dérivées et dialectales

Ce texte présente les variantes phonétiques *g* : *ż* qui existent dans la langue polonaise *gnać* 'courir' et (dialectale) *żenąć* 'poursuivre' et dans les formations dérivées de ces mots: *gonić*, *ganiać*, *przegonić*, *odganiać* etc. Ils ont leur spécificité sémantique et grammaticale (voir la grille page 56—57).

W okresie przedświątecznym 1997 r. Irena Santor po zaśpiewaniu pastoralki, w której powtarzał się refren: *żeńże, wołki, żeń* zwróciła się do odbiorców programu z prośbą o wyjaśnienie znaczenia słów występujących w refrenie, a prowadzący spektakl pokpiwali, że chodzi tu o to, by żenić wołki (z wołkami). Okazało się, że tekstu tego nie rozumieją również studenci filologii polskiej. Formy *żeń*, *zenie* i inne z nagłosowym *ż* notuje ogólnopolski słownik gwarowy (SGP II 91), a także niektóre regionalne monografie dialektalne jako warianty fonetyczne czasownika *gnać* 'pędzić, bieć, mknąć'.

Witold Śmiech w pracy poświęconej formom czasu teraźniejszego czasowników polskich włącza czasownik *gnać* do I koniugacji klasy B, zaznaczając, iż w grupie tej doszło do istotnych zmian fonetycznych bądź fleksyjnych¹. W czasowniku *gnać* oprócz dwupostaciowości fonetycznej tematu (*gn* (← **gɔn-*) : *žen-* / *żon-*) doszło również do przesunięcia z koniugacji I z końcówkami *-ę*, *-esz* do koniugacji III z fleksyjnymi wykładnikami osobowymi *-am*, *-asz*².

¹ W. Śmiech: *Rozwój form czasu teraźniejszego czasownika w języku polskim*. Łódź 1967, s. 39—44.

² Podobnie formy czasownika *tkać*, *tczę* — *tkać*, *tkam*, a nie ustaliły się jeszcze formy czasownika *łgać*: *łżę*, *łżesz*, *łże* / *łgam*, *łgasz*, *łga*. Zob. Z. Klemensiewicz, T. Lehr-Splawiński, S. Urbańczyk: *Gramatyka historyczna języka polskiego*. Warszawa 1955, s. 365; W. Śmiech: *Rozwój form...*, s. 41.

Według badań W. Śmiecha w najstarszych zapisach czasownik *gnać* (tak w postaci bezprzedrostkowej, jak i w derywatach prefiksalnych) w formach osobowych występuje wyłącznie z tematycznym *ż*, a więc: *żenę*, *żenie*, *(wy)żenę*, *żonie*. Linde notuje też bezokoliczniki z *ż*: oprócz *dognać* podaje jako mało używane formy *dożonać*, *dożonę*, *dożenie* (Linde I 460), rejestruje także jako formę zrekonstruowaną **żonać* (Linde VI 1140), ale od *zagnać* podaje już oboczną postać *zagna* (Linde VI 755). Według W. Śmiecha formę *gnam* jako oboczną do *żenę* podaje dopiero SW I 855, a SJP Dor II 1193 notuje już tylko *gnam*³. Badacz ten prześledził również występowanie form pierwotnych w gwarach. Występują one według niego na Śląsku, w Małopolsce i w południowej Wielkopolsce⁴, w Łowickim, w Łęczyckim, na Podlasiu i na Kaszubach są już wyłącznie formy z *g*⁵. Również tylko takie formy rejestruje *Słownik gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur* (OWM II 283). Polska dzieli się więc na dwa obszary co do gwarowej postaci fonetycznej form praesentis słowa *gnać*. Obowiązujące dziś w polszczyźnie ogólnej formy *gnam*, *gnasz* dostały się tu zapewne z dialektu mazowieckiego — pisze W. Śmiech⁶.

Ta różnorodność form w bezokoliczniku i w formach osobowych występuje także w innych językach słowiańskich, por.: czes. *hnáti*, *ženu*, ukr. *hnáty*, *ženú*, sch. *gñati*, *žēnēm*, psł. **g̃nati*, **ženą* 'pędzić' (najczęściej bydło)⁷. Franciszek Sławski wiąże interesujący nas czasownik z ie. **g^hhen* 'bić', pierwotne znaczenie to zatem 'pędzić biczem'⁸.

Czasownik *gnać* (z przyrostkiem tematowym *-a-* należał pierwotnie do słów jednokrotnych, a jego wielokrotnym lub duratywnym odpowiednikiem była postać *gonić*, podobnie jak w innych czasownikach ruchu: *leźć* : *łazić*, *wieźć* : *wozić*⁹. Odpowiednikiem tej apofonii jakościowej, mogłoby być dawne **žeti* (< *g^hen-ti*): **gon-i-ti*, jak **vez-ti* : **voz-i-ti*. Niektóre z tej grupy czasowników zatraciły związek semantyczny z formą jednokrotną, jak np. *toczyć* : *ciec*, lub przestały wyrażać wielokrotność w stosunku do odpowiednich słów jednokrotnych (jak *gonić* : *gnać*, *nosić* : *nieść*). Z czasem zostały więc utworzone nowe formy wielokrotne, jak *ganiać*, *taczać*, *naszać* itp.¹⁰ W dawnych słownikach (np. u J. Mączyńskiego) występują formy *przeganiem*, *poganiem*, *rozgraniem*, nie ma jednak bezprefiksального *ganiać*. Pojawi się ta forma po raz pierwszy w tzw. *Słowniku wileńskim* z 1861 r. Wynika z tego, zdaniem W. Śmiecha, że postać *ganiać* (też *naszać*, *chadzać*, *taczać*) pojawiła się w polszczyźnie w rezultacie deprefiksacji form typu *poganiać*, *rozganiać*, będących odpowiednikami

³ Ibidem, s. 41.

⁴ Zasięg tych form w Wielkopolsce przedstawia H. Nowak: *Gwary południowej Wielkopolski*. Poznań 1982, mapa nr 83.

⁵ Zob. W. Śmiech: *Rozwój form...*, s. 40—41.

⁶ Ibidem, s. 41.

⁷ Zob. F. Sławski: *Słownik etymologiczny języka polskiego*. T. I. Kraków 1952—56, s. 299.

⁸ Ibidem.

⁹ Zob. W. Śmiech: *Rozwój form...*, s. 140.

¹⁰ Ibidem.

imperfektywnych form *pogonić*, *rozgonić*, które stały się dokonanymi, gdy przestał istnieć bądź osłabł związek semantyczny form *gonić*, *toczyć* ze słowami *gnać*, *ciec*¹¹.

Rozwój form interesującego nas werbum jest więc następujący: jednokrotny czasownik *gnać* → wielokrotny *gonić* (← **g̃bnati*, z wymianą półsamogłoski *ɔ* na *o*), od którego tworzy się formacje prefiksalne (typ *pogonić*, *wygonić*), które z kolei stają się podstawą formacji wielokrotnych z alternacją samogłoskową *o* : *a* w morfemie rdzennym i zmiana przyrostka tematowego *-o-* na *-a-* (typ *poganiać*, *wyganiać*). Od nich na skutek derywacji wstecznej powstała forma *ganiać*. Wraz z zatarciem się opozycji krotkości czasowników *gnać* : *gonić* oba słowa mogły stać się podstawą tworów prefiksalnych, a te z podstawą *gonić* były bazą formacji iteratywnych (typ *poganiać*, *wyganiać*).

Niniejsze krótkie opracowanie ukaże funkcjonowanie czasowników bazowych i pochodnych dewerbatywów w jednej z południowopolskich gwar, mianowicie w gwarze jabłonkowskiej, we wsi Istebna na Śląsku Cieszyńskim. Przedstawię zakres występowania oboczności tematowych *g* : *ż* w powiązaniu z właściwościami składniowymi (dystrybucyjnymi) poszczególnych leksemów werbalnych, uwzględnę formę i znaczenie konotowanego obiektu czynności, obligatoryjność / fakultatywność określeń dotyczących miejsca bądź kierunku ruchu, łączliwość z formami zaimka zwrotnego w różnych funkcjach oraz przedstawię zakres występowania konstrukcji bezpodmiotowych. Wskażę również na przesunięcia semantyczne w obrębie czasowników dewerbalnych, często zrywały one bowiem związek z konkretnym znaczeniem ruchu w przestrzeni i nabierały znaczenia metaforycznego.

Podstawowy czasownik używany jest tu w dwu równorzędnych postaciach fonetycznych : *gnać* i *żnać* (gw. *żynóc*, w innych gwarach cieszyńskich *żynyc*) w znaczeniu: 1. 'biec, pędzić, iść szybko' jako czasownik jednomiejscowy, bez obiektu czynności, 2. jako czasownik dwumiejscowy, nawiązujący do swego pierwotnego znaczenia, z obligatoryjnym obiektem czynności¹² 'popędzać, zmuszać bydło lub ptactwo domowe do poruszania się w określonym kierunku'. Wariantywność fonetyczna tematu występuje też we wszystkich formacjach prefiksalnych. Postać ze spółgłoską *ż* znajdujemy często w formach osobowych wszystkich trybów: *(za)żynym*, *(po)żynymy*, '(za)gnam, (pognamy)' *(vy)żyni*, *(po)żynice* '(wy)gnaj, (po)gnajcie', *(od)żynóubysz*, *(ze)gnalibymy* '(ode)gnalbyś, (ze)gnalibyśmy' oraz w bezokoliczniku *(musi) (od)żynóc*, rzadziej w imiesłowie biernym *(od)żyniony*, *(po)żyniony*). Postać fonetyczna tematu zależy też nieraz od znaczenia kontekstowego czasownika.

Bezprefiksalny leksem *gonić* funkcjonuje tu w znaczeniu 'biegać, latać', najczęściej o dzieciach, a w znaczeniu metaforycznym z wymaganymi dwoma

¹¹ Ibidem.

¹² Co do właściwości konotacyjnych czasowników i ich podziału według ilości konotowanych miejsc zob. Z. Gołąb: *Próba klasyfikacji syntaktycznej czasowników polskich (na zasadzie konotacji)*. „Biuletyn PTJ”. 1967. T. XXV, s. 3—43.

pozycjami lub jednym miejscem dla obiektu występuje we frazeologizmach: *gonić kogo do czego* (*do roboty, do książek, do żeniaczki*) ‘zmuszać, przynaglać do czego’; *gonić kogo od kogo / czego* (*od takich koleżanek, od maszyny, od roboty*) ‘zabraniać czego’; *robotą kogoś goni* ‘mieć pilną pracę’. Refleksywna forma *gonić się* łączy się z nazwami niektórych zwierząt (*pies, owca, kot, królik*) i znaczy ‘być w okresie rui’. Nie jest tu natomiast w ogóle znany bezprefiksalny czasownik wielokrotny *ganiać*.

Piętnaście przedrostków (*do-, na-, nad(e)-, ob(e)-, od(e)-, po-, pod(e)-, prze-, przed(e)-, przy-, roz(e)-, w(e)-, wy-, za-, z(e)-*) łączy się w zasadzie z wszystkimi typami tematów, jedynie prefiks *-u-* ma łączliwość ograniczoną do formacji *ugonić się, ugoniać się*, a *o-* nie łączy się z podstawą *gonić*. Znaczeniowo podane przedrostki odpowiadają roli analogicznych morfemów w dewerbatywach tworzonych od innych czasowników ruchu. Omawia je szczegółowo Z. Striekałowa w obszernym artykule¹³.

W funkcji nieprzechodnich czasowników ruchu prócz wariantów bezprefiksalnych występują także formacje przedrostkowe *pognać* ‘popędzić, pobiec’, *nadegnać* ‘nadbiec’ i *przygnać* ‘przybiec’. Mogą one łączyć się z fakultatywnymi określeniami ablatywno-adlatywnymi (*skąd, dokąd*) czy perlatywnymi (*którędy*). Wszystkie te leksemy czasownikowe, prócz formacji z prefiksem *u-*, funkcjonują także jako słowa przechodnie z obligatoryjnym obiektem czynności (którym prymarnie jest nazwa zwierzęcia domowego) i ewentualnym określeniem wskazującym na miejsce docelowe lub wyjściowe ruchu. Znaczenia wtórne o charakterze metaforycznym mogą wynikać ze zmiany pola semantycznego obiektu (objęcia czynnością obiektu osobowego lub nieżywotnego). Wiążą się też czasami ze zmianą właściwości konotacyjnych czasownika, połączonej często z ograniczeniami co do formy wyrażenia uzupełnienia implikowanego przez czasownik, np. wyrażenie przyimkowe wymienne z przysłówkiem czy zaimkiem przysłownym miejsca bądź wyłącznie wyrażenia przyimkowe konotowane przez nadrzędny czasownik co do leksemu przyimkowego i przypadku rzeczownika (por. *nagnać do chlewika / na podwórko / tam : nagnać do roboty*).

I tak w połączeniu z obiektem osobowym czasownik *wygnąć* znaczy ‘wyprosić kogoś, wymówić wspólne mieszkanie, wyrzucić z domu’; *poganiać kogo* to ‘przynaglać do wykonywania jakiejś czynności’; *przegnać kogo* to ‘zabronić werbalnie wykonywania jakiejś czynności, wyrażać niezadowolnienie z postępowania dzieci lub dorosłych zależnych od osoby karcącej, upominać kogoś’ (*pršęžyń ióm, bo furt cygańi* ‘skarć ją, bo wciąż kłamie’); *zegnać / zżynać kogo* znaczy ‘zbudzić, zmusić kogo, by wstał z łóżka’ (*zgańeĭ iĭγ uš* ‘budź ich już’; *zżyńće me o ósmej*, ale *ńe fćašni* ‘zbudźcie mnie o ósmej, ale nie wcześniej’); *nagnać kogo do czego* ‘zmusić kogo nakazem lub groźbą do wykonania określonej

¹³ Z. Striekałowa: *Budowa słowotwórcza czasowników ruchu we współczesnej polszczyźnie*. „Poradnik Językowy”, 1962, z. 5—6, s. 205—235, tu s. 223—229.

czynności (*nagnać źecka do myćo / do roboty / do ćitańo*); *ognać się* (w znaczeniu strony zwrotnej, możliwe też *ognać kogo*) *od czego / przed kim* ‘bronić (się) przed kim czym, wzbraniać się od czego / przed czym’ (*ńie lza śe od roboty ognac* ‘nie można sobie poradzić z nawałem pracy’; *ńi moźe śe ognac od dźuźńikóŕ / kawaleróŕ* ‘nie może się opędzić od dłużników / kawalerów’); *przedgonić kogo w czym / z czym* to ‘wyprzedzić kogoś w wykonywaniu określonej czynności’ (*my vaz ięšće pŕšedgónimy z grab'ńim; v raxunkax fšeckix pŕšedgóniu*)!

W połączeniu z dopełniaczem nieosobowym *nadegnać co* znaczy ‘uzupełnić zaległości’ (*nadegnać robotym / raxunki* ‘uzupełnić zaległości w pracy / z zakresu matematyki’), a *podeгнаć co* to ‘przyspieszyć wykonywanie jakiejś czynności, dążyć do wyrównania zaległości’ (*muśimy podeгнаć roboty, bo tamty baby sóm daleko pŕšed nami*); *wygonić co* — ‘zdobyć co dzięki licznym zabiegom’: *odeгнаć w wyrażeniu odeгнаć źłe myśli* to ‘odsunąć, pozbyć się’.

Czasownik *obganiać* z obligatoryjnie nie wypełnionym miejscem dla obiektu, ale w połączeniu z określeniem lokatywnym w formie wyrażenia syntaktycznego z przyimkiem *po* i z rzeczownikiem w liczbie mnogiej lub sygnalizującym wielość obiektów, przy podmiocie osobowym znaczy ‘chodząc lub biegając penetrować jakiś teren w określonym celu, np. *obganiać po xauupax* ‘chodzić po domach’ w celu załatwienia jakiejś sprawy lub zdobycia informacji’; *obganiać po sklepax* (*po źeźńie* ‘latać po sklepach / po wsi’).

Czasowniki *nagnać*, *przyгнаć*, *dognać*, *zagnać*, konotujące nazwę obiektu w genetywie, mogą wystąpić bez wyrażonego dopełnienia lub z obiektem wyrażonym zaimkiem uogólniającym *wszystkiego* bądź rzeczownikiem nazywającym dobra materialne (*bogactwa, majątku, pieniędzy*), często z określeniem adlatywnym w postaci zleksykalizowanego wyrażenia *ku chałupie* ‘do domu’ mają znaczenie ‘przysporzyć majątku, zabiegać o dobra materialne dla siebie lub rodziny, niekoniecznie w sposób legalny’ (np. *un umy pŕšignać* ‘on jest zaradny w zdobywaniu dóbr materialnych’; *nagnou / doźńie fšeckigo ku xauupe* ‘zdobył / zdobędzie wszystko dla domu’).

Kilka z interesujących nas czasowników może tworzyć bezpodmiotowe konstrukcje składniowe. Obligatoryjny jest wtedy obiekt czynności wyrażony rzeczownikiem w bierniku lub odpowiednim zaimkiem osobowym. Semantyka tych zdań dotyczy pewnych procesów o podłożu fizjologicznym, a orzeczenie występuje w zneutralizowanej formie 3. osoby singularis. Są to: *nagnać kogo* ‘musieć szybko załatwić potrzebę fizjologiczną’ (*isto go nagnauo, dy tak lećou*); *przegnać kogo* ‘czyścić kogo, mieć biegunkę’ (*pŕšegańo me ot fćora; pŕšegnauo ióm po maślónce*); *rozegnać kogo* ‘opuchnąć, nabrzmieć’, o ciele człowieka (*rozegnauo ióm po tyx lykarstfax: rozegnauo go po śmierći*). Analogiczne struktury *pognać kogo, przyгнаć kogo, zagnać kogo* oraz z dodatkowym określeniem *gonić kogo z czym* wiążą się z przeżyciami psychicznymi, por. *pognauo go do karčmy / na pola* ‘musiał pójść’;

v nocy go do nas pŕšignayo ‘był w takim stanie psychicznym, że musiał przyjść w nocy’; zagnayo go až za potók; por. potoczne *poniosto go gdzieś*. Genezę tego typu konstrukcji składniowych szeroko omawia H. Koneczna¹⁴.

Przedstawione bezmianownikowe struktury zdaniowe występują w naszej gwarze sporadycznie, ale zwroty *naganiać kogoś* w znaczeniu ‘spieszyć się’ oraz *gonić kogoś z czymś* (tu nazwa czynności, np. *nagańo naz z robotóm / z prańim* ‘nie móc nadążyć z wykonywaniem jakiejś pracy’) są stale obecne w języku gwarowym, a ich ogólnopolskie odpowiedniki należą wyłącznie do słownictwa biernego. Zdania typu *mušayo jóm nagańać* ‘pewnie się spieszyła’; *kajš ce tag nagańo* ‘dokąd się tak spieszysz’ można zestawić z potocznym *spiesz mi się* = *spieszę się*; *spiesz się wam* = *spieszycie się*, w których to konstrukcjach semantyczny podmiot występuje również w formie przypadku zależnego. W polszczyźnie potocznej jest to celownik, w strukturach — biernik¹⁵.

Na zakończenie zwrócę uwagę na połączenia interesujących nas czasowników z leksemem *się*. Zestawienia takie mogą mieć znaczenie strony zwrotnej, jak połączenia *ognać się* i *obegnać się od kogo czego / przed kim czym*, a także zestawienia z gwarową formą celownikową *se* = *sobie*, jak *nagnać se*, *przygnać se*, *dognać se*, *zagnać se*. Połączenia *rozegnać się* ‘rozpedzić się’ oraz *przegnać się* ‘iść szybko lub pobiec tam i z powrotem dla relaksu bądź w określonym celu, przebiec się’ mają znaczenie czynne. O wyspecjalizowanym znaczeniu formy *gonić się* pisałam wyżej na s. 52.

W innych zestawieniach morfem *się* ma funkcję słowotwórczą, jest postfiksem i wespół z przedrostkiem zmienia znaczenie podstawowego czasownika. Formacje *ugonić się*, *nagonić się*, *wygonić się* należą do tzw. czasowników subiektywnych i wskazują na wysoki stopień nasycenia podmiotu skutkami czynności¹⁶. Słowa *wygonić się* i *nagonić się* mogą łączyć się też z obiektem czynności, znaczą wtedy ‘długo za kimś biegać, starać się kogoś złapać’ (*ugóniŕa se / nagóniŕa se za ŕeckami / za krovami / za ofcami*). Połączenia z zaimkiem *sobie* (gwar. *se*) jako postfiksem (jak *pogónić se* ‘pobiegać sobie’, *gónić se*) wskazują na wykonywanie czynności bez wysiłku, dla relaksu (*tak se tu gónimy po trové*).

Leksem *się* nie łączy się z wszystkimi formami fonetyczno-morfologicznymi omawianych czasowników. Jego łączliwość, a także typ połączeń z formami przypadkowymi rzeczowników przedstawia zestawienie (s. 56—57), w którym podaję zakres

¹⁴ H. Koneczna: *Funkcje zdań jednoczłonowych i dwuczłonowych w języku polskim*. [W:] *Z polskich studiów slawistycznych*. Warszawa 1958, s. 71—98, przedruk w: *Problemy składnik polskiej*. Wybrał, ułożył i wstępem opatrzył A. M. Lewicki [b.m.w.] 1971, s. 60—92, zwłaszcza s. 61—68.

¹⁵ O tego typu konstrukcjach z podmiotem ergatywnym pisze H. Koneczna: *Problemy...*, s. 66—68, omawia je również Z. Gołąb: *Próba klasyfikacji...*, s. 13.

¹⁶ Zob. R. Grzegorzycowa: *Zarys słowotwórstwa polskiego. Słowotwórstwo opisowe*. Wyd. III, poprawione. Warszawa 1979, s. 82.

funkcjonowania poszczególnych leksemów czasownikowych w różnych schematach zdaniowych, uwzględniając struktury z konotowanym podmiotem mianownikowym i konotowanym zerem podmiotowym, z implikowanym obiektem czynności w bierniku bądź w innej formie przypadkowej. Wskazuje także na ogólne znaczenie przedmiotu czynności: osobna : zwierzę (przede wszystkim bydło i ptactwo domowe) : obiekt nieżywy.

Wykaz skrótów

- Linde — B.S. Linde: *Słownik języka polskiego*. T. I—VI. Wyd. III fotooffsetowe. Warszawa 1951.
- OWM — *Słownik gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur*. T. I, II. Opracowany przez Pracownię Słownika Gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur Zakładu Językoznawstwa w Warszawie. Pod red. Z. Stamirowskiej. Wrocław 1987, 1991.
- SGP — J. Karłowicz: *Słownik gwar polskich*. T. I—VI. Warszawa 1974 (przedruk z pierwodruku).
- SJP Dor — *Słownik języka polskiego*. Pod red. W. Doroszewskiego. T. I—XI. Warszawa 1958—1968.
- SW — J. Karłowicz, A. Kryński, J. Niedźwiedzki: *Słownik języka polskiego* (tzw. warszawski). T. I— VIII. Warszawa 1900—1927.

przeznac	+										
przeznac	+										
przeogni	+										
przegani	+										
przedcegn	+		+	+							
przedcegn	+		+	+							
przedgegn	+										
przyn	+										
przyni	+										
przygn											
rozegn	+		+	+							+
rozegn	+		+	+							
rozogn	+										
rozgani	+										
* ugna											
uzegn											
ugoni											
ugani											
wegna	+										
wzogn	+										
wgn	+										
wgn	+										
wgn	+										
wygn	+										
wygn	+										
wygn	+										
wygn	+										
zagn	+										
zagn	+										
zagn	+										
zagn											
zgn	+										
zgn	+										
zgn											

Objaśnienie symboli: O — obiekt (dopełnienie, O_1 — dopełnienie bliższe, O_2 — dopełnienie dalsze, druga pozycja konotowana), N — nominativus, G — genetivus, Ac — accusativus, I — instrumentalis, L — locativus, adv. — określenie adverbialne wymienne z wyrażeniem przyimkowym, os. — rzeczownik osobowy, zw. — nazwa zwierzęcia, nż. — rzeczownik nieżywoty, \emptyset — miejsce obligatoryjnie puste, l — wyrażenie przyimkowe w funkcji lokatywnej wymienne z przysłówkiem lub zaimkiem przysłownym, D — dativus.